

INTUÏCIONS ANTROPONÍMIQUES EN L'OBRA TEATRAL ESPRIUANA (II)*

Joan CORNUDELLA OLIVART

2. NOMS PROPIS INVENTATS, FICTICIS O SUPOSADAMENT IRREALS.

a) Prenom estrany o inexistent amb un cognom català, més o menys normal dins el corpus dels cognoms de l'idioma.

Mossèn Silví Saperes, Tecleta Marigó, Tobies Comes, Trinitat Castellflorit, Ludovicus Baronet, Bijou Fontrudona, Pinxo Arruga, Crisant Baptista Mestres i la duquessa Stephana Martin.

Mossèn Silví Saperes

Podria ser el capellà ecònom de la parròquia d'Arenys de Mar, però els estudiosos de l'obra espriuana creuen que és, més aviat, un producte de la fantasia literària de l'Espriu. El prenom és molt poc habitual. Nom propi d'home pres del llatí SILVIUS (etim. del llatí silva, «bosc»). Silví apareix al santoral català com a bisbe i màrtir.

Senyora Tecleta Marigó

Sembla ser un producte de la fantasia de l'Espriu. Apareix, com si fos una sinerenca d'altres temps, a «Una altra Fedra, si us plau» com a contertuliana. El prenom és un diminutiu afectiu de Tecla. Etimològicament, Tecla prové del grec ΘΕΟΣ-KLEOS, «glòria de Déu». *Marigó*, com a cognom català, és un llinatge que trobem a moltes poblacions catalanes: Santa Coloma de Farners, Gavà, Barcelona, Martorell, Caldes de Montbui...

Tobies Comes

El prenom prové d'un nom propi hebreu de l'Antic Testament, TOB-IAH, «Déu és bo». El cognom *Comes* (o segons d'altres versions escrites, *Comas*) és un llinatge estès per tot Catalunya, i molt especialment, a Mataró, la ciutat de les santes.

És un vell podrit de diners, invent literari de l'Espriu en el relat de la «Teoria de Crisant», a qui atorga, curiosament, un nom jueu: Tobies.

El comte Trinitat Castellfolli

Sorpren que el prenom TRINITAT (evocació mística de la «reunió de tres en què és resolt Déu», del llatí Trinitas) pugui donar personalitat onomàstica a tot un comte inventat per l'Espriu. Segons les veus populars i eclesiàstica, aquest nom s'associa al terme femení

* La primera part d'aquest treball ha estat publicada en el número XLII, pp. 59-71. La tercera part serà publicada en un pròxim número.

«Santíssima». Així doncs, Trinitat és un nom femení tant si fa referència a una illa, a un barri, a un santuari, a un col·legi com a un castell (castell de la Trinitat a Roses).

S. Espriu trenca aquests motlles onomàstics amb el tractament femení per a un personatge masculí (i comte!).

El cognom Castellfollit, d'etimologia incerta, topònim de poblacions catalanes: Crec, doncs, que el cognom Castellfollit podria tenir una finalitat irònica, ja que ha anat a buscar un cognom genuïnament català que s'adiu malament al títol nobiliari. Tot el tractament (prenom + cognom) suposa una ridiculització esperpèntica d'aquest estament perdut en els temps medievals, encara que hi hagi gent que s'esforci a conservar aquestes relíquies onomàstiques en l'actualitat.

Ludocicus Baronet

Ludovic és el nom propi d'home equivalent a Lluís. S. Espriu emprà un derivat de la forma llatinitzada LUDOVICUS, del nom germànic CHLODOVECH; de la forma primitiva * Hluot-wig, «combat invicte, gloriós». És, per tant, un prenom adaptat del llatí que emfasitza l'exotisme d'alguns noms propis espiuans inventats.

El cognom *Baronet* és un derivat diminutiu de *Baró*, el qual existeix com a llinatge [i com a títol nobiliari anglès].

Bijou Fontrodona. (Ronda de mort a Sinera, 101)

«*Bijou*» és prenom inventat per l'Espriu; no és al calendari antroponímic europeu. L'exotisme de regust francès del prenom («bijou», en francès, vol dir «joia») escau a aquest titella espiuà grotescament ridiculitzat, una princesa que segueix esperpènticament les teories psicoanalítiques de Crisant. El prenom *Bijou* ajuda a definir el comportament físic d'aquest titella teatral (segurament, una dona molt elegant, carregada de bijuteria ja que és una princesa).

El cognom *Fontrodona* ofereix pretensions de veracitat a tot un personatge inventat des de l'exotisme o rarsa del prenom afrancesat. Espriu escriu *Fontrodona* sense acceptar normatives: 1.-Com a topònim, d'acord amb les pautes dels mots compostos, hauria de ser FONT-RODONA.

2.- El llinatge FONTRONDONA o FONT-RODONA és genuí de Barcelona, d'Arenys de Mar i de Caldetes. Així, la família FONTRONDONA (Feliu, Jaume i Joan) d'Arenys de Mar, coneguda com a «Cals Nois Grossos», els quals eren propietaris d'una fàbrica de terrissa. L'Espriu la incorpora a la llegenda de Sinera en el drama bíblic d'Esther.

3.- Tot i que el diccionari Alcover-Moll no testimonii la forma de llinatge FONTRONDONA, deu existir aquest cognom malformat o distorsionat segons els variables llibres de registre, ja que els autors d'«Aproximació històrica al mite de Sinera» (395) citen un corresponsal del Correo Catalán, Mariano Fontrodona, amb el mateix cognom que l'Espriu el retoca en el seu personatge.

En conclusió podem dir que la rarsa general, però la freqüència al Maresme d'aquest cognom afavoreix la lectura contradictòria (oposició exotisme-localisme) de tot el tractament sencer de la princesa *Bijou Fontrodona*.

Pinxo Arruga

Personatge inventat per l'Espriu. De la narració «Conversió i mort d'en Quim Federal» a *Ariadna al laberint grotesc* passa a «Ronda de mort a Sinera» en un procés de teatralització d'una mena de sànet del segle XVII a mig camí entre l'entremés i el divertiment jocós. *Pinxo* és prenom inexistent al calendari. És malnom. Tot fa suposar que el personatge devia ser presumit, o que devia ostentar de valentia. S. Espriu aprofita el significat del prenom, a través d'una funció satírica, per ridiculitzar-ne el comportament teatral.

Arruga és llinatge català que pot fer les funcions d'un cognom normal; no obstant això, crec que l'autor complementa a la perfecció el regust de divertiment clàssic amb l'antítesi

semàntica de dós termes inventats. L'home presumit (Pinxo) no acostuma a anar amb la vestimenta arrugada. Seria una contradicció estètica. Per tant, l'Espriu augmenta amb aquest prenom (*Pinxo*) i el cognom (*Arruga*) el ritme de farsa antroponímica dels personatges creats en l'episodi de la «Conversió i mort d'en Quim Federal». Aquesta nominació, en S. Espriu, arriba més enllà del simple divertiment.

Crisant Baptista Mestres

Personatge fruit de la invenció literària de l'Espriu, que apareix tant a la narrativa (Teoria de Crisant, D'Ortodòxia o Hals) com al teatre de «Ronda de mort a Sinera.»

Crisant és prenom rar, però existent al santoral com a màrtir. És un nom femení al·lusiu a la «flor de fulles daurades», el qual prové del grec *krisos*, «or» i *anthos*, «flor». Literalment *Chrisanthos* vol dir «flor d'or».

Baptista pot tenir doble funció antroponímica: a) Com a prenom que complementaria Crisant. Seria el sobrenom a Sant Joan, precursor de Jesús. b) Com a cognom és un llinatge existent a Barcelona amb el mateix significat etimològic.

És difícil inclinar-se per una variant o altra. Com a prenom sembla que hauria de portar guió entre Crisant i Baptista, regla prou usual en els compostos catalans (però no obligatòria). Com a cognom trencaria l'estructura canònica dels cognoms catalans ja que seria l'únic cas dels estudiats que gaudiria de dos cognoms.

El significat etimològic de *Baptista* (batejador), tant si és prenom com cognom, s'adiu perfectament al caràcter profètic i salvador del teòric Crisant espriuà.

Mestres és cognom estès per tot Catalunya. El seu valor semàntic («Qui ensenya ciència, art o ofici») complementa grotescament el significat de *Baptista* («el que bateja») i el de *Crisant* («el que enlluerna»). Per tant, tot fa suposar que sigui un ritual lúdic («el que enlluerna» -*Crisant*, «el que bateja» -*Baptista* i «el que ensenya» -*Mestres*), i ridiculitzador que compagina el tractament antroponímic amb la imaginació literària espriuana.

Duquessa Stephana Martin.

És l'atrotinada mare de la princesa Bijou Fontrodona de «Ronda de mort a Sinera», titella inventat, també, per l'Espriu. La ironia és deliberada quant al títol nobiliari de «duquessa».

El prenom *Stephana*, variant atípica d'Estefania, prové del grec-llatí *Stephania*, nom de santa. En francès és *Stephanie*. S. Espriu manté els aires afrancesats dels personatges (Bijou Fontrodona, i *Stephana Martin*) només en els prenom.

En el cognom *Martin* (sense accent) es pot veure reflectit el tarannà cosmopolita de la «duquessa». És cognom tant francès, com anglès, castellà. En tot cas, la raresa del prenom sempre contrasta amb la senzillesa del cognom, normal, però no català.

* * *

b) Prenom que consta al calendari (o santoral català) amb un cognom estrany o molt poc documentat (normalment, un hàpax).

Quim Federal, Magdalena Blasi, Maria Victòria Prou, Efreim Pedagóg i Anna Perenna.

Quim Federal.

És un altre dels personatges inventats on l'autor efectua un procés de transmutació lingüística, en el sentit que incorpora a la literatura el costum popular dels renoms, tot emprant-los com a definidors (dels actors). El prenom, hipocorístic de Joaquim, accentua el tracte personalitzat i afectuós dels sinerencs reals o inventats.

El cognom *Federal*, hàpax autèntic: partidari del federalisme com a via política assenyada.

El mateix Quim Federal, que podria ben bé remetre's al seu oncle Joaquim Castelló i Molas, és dels pocs autors que s'autodefineix en el món literari espriuà:
«Jo sóc federal de tota la vida» (Ronda de mort a Sinera, 75).

Magdalena Blasi.

No hi ha cap referència històrica que pugui identificar aquesta contertuliana de tantes narracions espriuanes amb un personatge real sinerenc. Però, així com darrere de Pulcre Trompel-li s'amagava, amb molta certesa, la personalitat del mestre del poble, En Quiliè, darrere de la senyora Magdalena Blasi podria haver-hi qualsevol dona de fer tertúlia d'Arenys de Mar.

El prenom *Magdalena* era molt corrent entre les dones catalanes del s. XIX i principis del XX. Ja que rep el tractament de «senyora» a «Una altra Fedra, si us plau» ha de dir-se Magdalena. No podria convertir-se en cap moment en un hipocòristic, malgrat el to tan afectiu que l'Espriu li concedeix sempre.

El cognom *Blasi* (nom propi d'home, més aviat) és variant arcaica i poc usada de Blai. Existeix, però, com a llinatge arreu de Catalunya.

Maria Victòria Prou.

Únic clar producte de la fantasia de l'autor que té un prenom compost. El nom tan estès de Maria contrasta amb el poc corrent prenom de Victòria, més apropiat, segons la tradició nobiliària, a l'aristocràcia. Etimològicament és la «vencedora, la victoriosa». (Recordem que a *Ronda de mort a Sinera* és la deixeble predilecta de Crisant.)

Existeix el llinatge català *Prou* a Barcelona, però no pas *Prou* que, més aviat, recorda (potser irònicament) una interjecció (*Prou!*), un adverbí o un adjectiu. *Prou* no es troba testimoniats com a cognom català.

Efrem Pedagog.

Titella grotesc d'invenció espriuana. La pròpia combinació antroponímica defineix amb tots els detalls el seu comportament teatral. Crisant, a *Ronda de mort a Sinera*, ja el considera, a més d'un set-ciències, un guia o pare espiritual a qui va ensenyar totes les doctrines d'iniciació a la ciència:

«Vaig seguir de jove els ensenyaments d'Efrem Pedagog, un geni sublim segons el meu criteri, i Efrem em considerava el millor dels seus deixebles. Jo li dec tota la meva doctrina...» (pàg. 107)

Una altra vegada l'Espriu, amb aquesta barreja nominal perfectament conscient, va més enllà del simple divertiment antroponímic.

El prenom *Efrem* prové de l'hebreu Ephraim, «molt fructífer, doblement fructífer». En aquest cas, catalanitza l'origen hebreu del prenom. El cognom *Pedagog*, del grec παιδαγωγός, que és un hàpax en tot el sistema antroponímic espriuà, es defineix com «aquell qui ensenya als nois».

En definitiva, Efrem Pedagog manté una relació antroponímica conscient entre el significat etimològic del prenom i cognom (guia o mestre de tots els deixebles molt productiu o fructífer), i l'expressió intel·lectual que l'Espriu li atorga en el teatre o en la narrativa. La majoria d'antroponims inventats, com en aquest cas, són clarament escollits per motius perfectament conscients.

Anna Perenna.

Tot i que sigui presentada com a amiga d'infantesa de la Tereseta, tot l'antroponim resulta un joc formal inventat o alterat sobre elements reals.

Anna és un prenom corrent que prové de l'hebreu *Hannah*, «benèfica, compassiva». La geminació nasal (doble N) del prenom ajuda a crear un cognom especial, carregat de cafofonia intencionada o de ritme nasalitzat: *Perenna*.

Aquest cognom és inexistent en els llinatges d'arrel catalana. De l'adjectiu «perenne» (el qual és invariable) S. Espriu, a través d'un procés de femenització morfològica, forma el cognom *Perenna*. A la vegada, li dóna el significat del masculí, o sigui, «que dura sempre».

Aquest joc nominatiu (cacofonia intencionada o ritme nasalitzat) permet, semànticament, de fer memòria del temps passat, de la infantesa que, en el record, sempre dura. És l'Anna Perenna, la que sempre dura.

* * *

c) Prenom i cognom poc usuals o gairebé inexistent del tot.

Pupú Alosa, Mimí Pitosporos, Frau Doktor Ulrika Thöus, i el cas d'alguns científics que cita la doctora en els seus estudis sobre genètica.

Pupú Alosa.

La invenció espriuana arriba molt més enllà del pur divertiment grotesc. El prenom *Pupú* recorda a primera impressió el so onomatopèic de les «puputs» (moixons que fan pudor). La veu popular les anomena «puput» (per raó del so que emeten) o bé «putput» (de la forma verbal *put*, que fa pudor). En aquest cas potser ens podríem inclinar pel so onomatopèic del moixó ja que contrasta a tall de divertiment amb el so refinat del cant de l'alosa. El contrast accentuat de sons entre el prenom i el cognom culmina la finalitat ridiculitzadora de certs tractaments antroponímics.

El prenom *Pupú*, òbviament, no existeix al calendari; no obstant això, he pogut constatar que el santoral català disposa d'un màrtir anomenat Púpul. «Púpul» prové d'un nom llatí «*Pupulus*», que significa «noiet». Per altra banda, en els renoms arenyencs, que potser l'Espriu havia conegut, es parla d'una admiradora acèrrima de les puputs, la qual era reconeguda amb el motiu de «la Puput femella». Així mateix els monàrquics d'Arenys van ser batejats amb el motiu de «Els Puputs», ja que, a les processons de Sant Zenon, portaven un «chambergo» al cap, un estrany barret coronat per un gran plomall.

Són les referències històriques, ornitològiques o qui sap si, senzillament, infantils (sons de nens petits quan es fan mal) d'un prenom estrany que de manera contrastiva escau al cognom fictici *Alosa*.

Alosa no es troba documentat com a cognom català. Fa pensar en un cognom inventat com a manlleu del món dels moixons cantadors, les aloses.

Mimí Pitosporos.

Aquest nom inventat per l'Espriu garanteix un exotisme ben allunyat de la tradició antroponímica catalana: El prenom *Mimí* és hipocorístic francès, forma familiar de Maria, Maria Lluïsa, Miquela o Emília. El cognom *Pitosporos* ens transporta, irremeiablement, als antroponims inventats de la cultura hel·lènica clàssica o de la llengua grega contemporània.

Les interpretacions del cognom compost d'arrel, presumiblement, grega poden ser diverses. Davant el dubte de la veritat real del cognom espriuà, només hi ha la solució del risc de les hipòtesis:

1. De πῖθος, «tenalla o gerra» i πορέω, «transportar». Per tant el significat compost seria «aquell qui transporta una gerra o una tenalla.»

2. De πῖθος-οὖς, «Pito, regió de Delfos a l'antiguitat» i πόρος, «pas o passatge». O sigui, «el pas de Pito». Potser la referència geogràfica pugui ser algun record del viatge universitari (1933) de l'Espriu per terres gregues.

3. De πῖθος-οὖς, «Pito, regió de Delfos a l'antiguitat» i πόρος, «pas o passatge». O sigui, «el pas de Pito». Potser la referència geogràfica pugui ser algun record del viatge universitari (1933) de l'Espriu per terres gregues.

3. De πύθων, «serp Pitó, guardià del Temple d'Apol·lo a Delfos» i Πόρος, «illa de Poros (al golf Sarònic)». En aquesta hipòtesi es barrejaria la mitologia amb els elements toponímic de la Grècia actual.

4. I finalment una altra possibilitat ho relacionaria amb el terme botànic *Pitospor* (del llatí «*pitosporum tobira*»), arbust exòtic que es troba en jardins de països temperats, de la família de les pitosporàcies.

Si m'hagués de decantar per una o altra hipòtesi, segurament donaria un caràcter hel·lènic a tot el cognom, barreja de mitologia i toponímia gregues.

Frau Doktor Ulrika Thöus.

A «Ariadna al laberint grotesc», S. Espriu crea un quasi-conte alemany d'Ulrika Thöus. El prenom *Ulrika* dona testimoni de l'origen alemany de tot l'antropònim. Ulric és un nom propi que prové del germànic Odalric, tres variacions etimològiques del qual disposem segons diverses versions: a) D'Ulda-ric, «voluntat poderosa»; b) D'Ald-ric, «governant poderós»; c) Encara podria tractar-se també d'una transliteració d'Udal-ric, «pàtria rica».

El prenom alemany seria Ulrich (masculí) i Ulrike (femení). S. Espriu parteix de l'alemany Ulrike i el catalanitza en la terminació vocàlica.

El cognom *Thöus* pretén ser una germanització (amb caràcter tipogràfic germànic (¨) sobre la vocal «o») d'un antropònim català.

Tous és un llinatge existent a Catalunya, a la vegada que és un topònim català i valencià.

Entre els científics que cita la doctora Ulrika Thöus en els seus estudis sobre el món de la genètica podem inventariar amb certesa aquells que formen part, realment, del món de la ciència. Tres són els investigadors històrics:

1. Johann MENDEL (Àustria, 1822-Bрно, 1884). Botànic austríac, fundador de la genètica (lleis de Mendel).

2. Ross Granville HARRISON (Filadèlfia, 1870 - New Harem, 1959). Biòleg nord-americà. Estudis inicials sobre transplantament de teixits i d'òrgans amb els seus experiments amb embrions.

3. Richard GOLDSCHMIDT. (1878-1958). Biòleg alemany. Investigador en genètica, embriologia i citologia.

La resta de científics: o bé són inventats per art antroponímica de S. Espriu; o bé són científics reals força desconeguts. És el cas dels investigadors: MEISSENHEIMER, WITSCHI, FEDERLEY i PARISER.

* * *

d) Prenoms despullats de cognom que viuen entre l'anonimat i la suposada realitat sinerèna.

Rossenda, Ventura, Pançaç, Laudelina, Amaranta i Melània.

Rossenda.

És la dona literària de Quim Federal. El prenom *Rossendo* és habitual entre els prenom i renoms arenyencs (En Rossendet, en Rossendo Pare-Mare i en Rossendo Pobre). La feminització de Rossend(-o) és poc freqüent en els prenom de dones. No obstant això, l'Espriu trenca la pràctica general del nom masculí.

En Ventura

És el sagristà literari, supersticiós, de Santa Maria Liberal. És devot de Sant Pançaç. Prenom força conegut pel lector espiuà, ja que apareixia jugant a cartes al capítol IX de «Laià». Hipocorístic de Bonaventura. Potser es té en compte la seva etimologia.

En Pancraç

És l'ataconador literari de l'entremès sobre la «conversió i mort d'en Quim Federal». Nom d'origen grec, Pankration, «tota força».

Laudelina.

És la muller inventada de Crisant Baptista Mestres. El prenom és inexistent al santoral català. En castellà existeix *Landelino*. Pot ser la creació d'un nom a partir de LAUDES (llatí LAUDES, «lloances») i el diminutiu afectiu -INA. Per analogia de forma amb altres noms de dona com Angelina, Paulina o Josefina.

Amaranta.

Nom propi inventat que prové del grec ἀμαρανθος, «immarcesible», derivat primitiu de μαραίνει, «es marceix». Possiblement, *Amaranta* pugui ser una forma afrancesada com a imitació del francès «Amarante», grafiada a la catalana.- S'utilitza, més aviat, com a gènere de plantes o com a color més que no pas com a prenom femení.

Melània

És una deixebla negativa de Crisant, inventada, que no accepta les teories del mestre espiritual. Etimològicament, procedeix del grec MELANIOS, amb el significat de «negre, obscur, fosc o amb taques negres». El femení (molt utilitzat en francès, Mélanie) no acostuma a tenir tanta vigoria com el masculí. Sembla, doncs, que el sentit etimològic del prenom s'adigui amb el comportament negatiu del personatge teatral. I això, com en altres casos, dubto que només sigui una coincidència.

* * *

e) Motius i renoms inventats.

La Neua, Doctor Pericot, el mag Sembobitis, Mossèn Apagallums, Madame de Pantostièrre i l'Altíssim.

La Neua.

Honesta i magra, barjaula de professió, fa de guia i d'ajudant de l'Altíssim. Es limita a demanar la voluntat als espectadors quan s'acaba el relat, tant a «Primera Història d'Esther» com a «Ronda de mort a Sinerà». No hi ha arrels en la realitat respecte la Neua, companya de la Coixa Fita. És producte de la fantasia de S. Espriu.

El motiu no sembla que derivi de cap hipocorístic, ni del prenom tergiversat Neus. Seria molt arriscat aventurar que podia ser una deformació del mot «neula» (físicament, és magra o prima com una «neula»).

Doctor Pericot.

Segons la notícia d'una carta de Maria Aurèlia Capmany, tot i que sigui un personatge incorporat al món sinerenc de «Primera Història d'Esther», el doctor Pericot deu ser simplement el Dr. Pericot, arqueòleg il·lustre i professor de la Universitat. Per tant, encara que semblés un personatge inventat per la imaginació espriuena, és un professor real de la cultura i ciència catalanes. També podria haver contribuït el fet que, en el joc del truc, el pericot és el cavall de bastos; i l'Espriu, a l'obra teatral (Pr. H. d'Esther, 16), incorpora el personatge en un context de joc de cartes.

El mag Sembobitis.

Conseller del rei Baltasar, una figureta del teatral de cartró, record d'infantesa, del món persa. A «Primera Història d'Esther» (37), es converteix en un dels habituals contertulians de Zeres, dona d'Aman, juntament amb Smerdis, Atossa i Parysatis.